

ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ» ON THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “HOLDING COMPANY”

Єременко Є.В., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Поліщук А.А., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті проаналізовано поняття «холдинг» та «холдингова компанія», виявлено сутність і ключові ознаки такого утворення, встановлено співвідношення понять «холдингу» і «холдингової компанії», а також приділена увага окремим видам холдингових компаній. Авторами проаналізовано та виявлено відмінності між визначеннями «холдингової компанії» в Законі України «Про холдингові компанії в Україні» та Господарському кодексі України, а саме те, що ГКУ порівняно із Законом України «Про холдингові компанії в Україні» звуужує перелік товариств, які належать до холдингових компаній, встановлюючи додаткові вимоги.

Автори зауважують, що відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «холдингу» зумовило те, що в юридичній літературі існує різне розуміння цього поняття, спірним є питання щодо отождоження «холдингу» і «холдингової компанії». Тому автори пропонують два підходи до визначення поняття «холдингова компанія». За першим – «холдинг» отождожується з поняттям «холдингова компанія», за другим «холдинг» розглядається як сукупність холдингової компанії та корпоративних підприємств. Автори зосереджують увагу на зарубіжному досвіді країн, аналізують визначення «холдингової компанії» в Ірландії, Америці та Німеччині.

У статті відображені загальні ключові ознаки, які вирізняють холдингові компанії серед інших суб'єктів господарських правовідносин, акцентується увага на ознаках, зроблених на основі аналізу законодавчих приписів. У статті автори приділяють увагу перевагам і недолікам функціонування холдингової компанії, роблять висновок, що за умови врахування усіх ризиків цілком можливо звести до мінімуму негативні аспекти і забезпечити успішне функціонування холдингової компанії.

Автори дійшли висновку, що нині у вітчизняному правовому полі існує величезна прогалина у регулюванні та правовій визначеності основних аспектів їх функціонування. Також існує потреба законодавчого закріплення поняття «холдингу».

Ключові слова: холдингова компанія, холдинг, корпоративні підприємства, державна холдингова компанія.

The article analyzed the concepts of “holding” and “holding company”, revealed the essence and key signs of such a formation, established the relationship between the concepts of “holding” and “holding company” and also paid attention to certain types of holding companies. The authors analyzed and identified the differences between the definitions of the “holding company” in the Law of Ukraine “On Holding Companies in Ukraine” and the Economic Code of Ukraine, namely, that HKU in comparison with the Law of Ukraine “On Holding Companies in Ukraine” narrows the list of companies that belong to holding companies, establishing additional requirements.

The authors note that the lack of a clear legislative definition of the concept of holding has led to the fact that in the legal literature there is a different understanding of this concept, and the issue of identifying the “holding” and the “holding company” is controversial. Therefore, the authors propose two approaches to the definition of the concept of “holding company”. According to the first, “holding” is identified with the concept of “holding company” and according to the second, “holding” is considered as a combination of a holding company and corporate enterprises. The authors focus on foreign experience of countries, analyze the definitions of a “holding company” in Ireland, America and Germany.

The article reflects the general key features that distinguish holding companies among other entities of economic legal relations and focuses on the features made on the basis of the analysis of legislative regulations. In the article, the authors pay attention to the advantages and shortcomings of the holding company, and conclude that if all risks are taken into account, it is possible to minimize negative aspects and ensure the successful functioning of the holding company.

Summing up, the authors note that now in the domestic legal field there is a huge gap in the regulation and legal certainty of the main aspects of their functioning. There is also a need to legislate the concept of “holding”.

Key words: holding company, holding, corporate enterprises, state holding company.

Вклад основного матеріалу. Одним зі способів досягнення сталого підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємства є створення об'єднань підприємств у формі холдингових структур, що підтверджує світова практика. Зазначені учасники господарського процесу набувають поширення в агропромисловому комплексі, металургії, фармацевтиці, нафтогазовій галузі, будівництві та інших. Проте створення і функціонування холдингових компаній супроводжується низкою проблем, серед яких гостро стоїть питання вдосконалення юридичної регламентації таких правовідносин.

Слід звернути увагу на те, що і в законодавстві України, і в юридичній вітчизняній практиці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «холдингової компанії» та її правової природи. Саме тому доцільно дослідити сутність і ключові ознаки такого утворення як холдингова компанія, встановити співвідношення понять «холдингу» і «холдингової компанії», а також приділити увагу окремим видам холдингових компаній.

Законодавство України про холдингові компанії складається із Закону України «Про холдингові компанії в Україні», Цивільного кодексу України, Господарського

кодексу України, Закону України «Про акціонерні товариства», інших законів і нормативно-правових актів, серед яких Порядок утворення державної холдингової компанії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 року № 773, Перелік галузей або сфер діяльності, в яких не допускається утворення державних холдингових компаній у процесі корпоратизації та приватизації, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 року № 709 та інші.

Поняття «холдингова компанія» закріплено ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», де воно визначено як «акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств» [1]. Стаття 126 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) також закріплює визначення цього поняття. Холдингова компанія у ГКУ – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності) [2].

Порівняння визначення «холдингова компанія»

Закон України «Про холдингові компанії в Україні» (ст. 1)	Господарський кодекс України (ст. 126)
акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств	публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)

При аналізі наведених визначень, закріплених у цих законах, можна виокремити певні відмінності. Так, Закон України «Про холдингові компанії в Україні» не зазначає вид акціонерного товариства, яким повинна бути холдингова компанія, а ГКУ встановлює конкретизацію, що холдингова компанія може бути лише публічним акціонерним товариством. Щодо пакетів акцій, то у Законі йдеться про володіння, користування та розпорядження холдинговими корпоративними будь-якими пакетами акцій двох або більше корпоративних підприємств, а в ГКУ уточнено, що не будь-якими пакетами акцій, а лише тими, що не перебувають у державній власності. Тому ГКУ порівняно із Законом України «Про холдингові компанії в Україні» дещо звужує перелік суб'єктів господарювання, які можна віднести до холдингових компаній, встановлюючи додаткові критерії визначення.

У науці господарського права і в повсякденному житті провадження господарської діяльності також зустрічаємо поняття «холдинг». Проте жоден законодавчий акт не формулює і не закріплює чіткого визначення такого поняття, що не врегулює основу його юридичного статусу. Відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «холдингу» зумовило ситуацію, за якої в юридичній літературі використовують різне тлумачення цього поняття, що робить спірним питання щодо ототожнення «холдингу» і «холдингової компанії». Тому доречно проаналізувати та встановити співвідношення цих понять.

За першим підходом поняття «холдинг» ототожнюється з поняттям «холдингова компанія». Як зазначає С. Румянцев, термін «холдинг» походить від англійського «holder» (утримувач), оскільки холдинги утримують великі пакети акцій або частки у статутному капіталі численних дочірніх компаній. Отже, холдингова компанія традиційно сприймається як комерційне підприємство, яке контролює одну чи кілька дочірніх фірм [3, с. 14]. Автор доводить, що ці поняття є тотожними.

Ю. Уманців вказує, що відповідно до зарубіжної практики холдингом є «головна (або материнська) компанія, що контролює інші компанії, володіючи їхніми акціями; компанія, діяльність якої полягає у володінні частками в інших компаніях і здійсненні управління ними» [4, с. 41]. Також очевидним є визначення «холдингу» як «холдингової компанії».

Келлер писав, що під холдингом або холдинговою компанією «варто розуміти підприємство, головною сферою діяльності якого є розрахована на тривалий термін пайова участь в одному (або декількох) самостійному у виробничому відношенні інших підприємств» [5, с. 149]. У цьому випадку автор не зазначає різниці між термінами «холдинг» і «холдингова компанія», а вказує на їх тотожність.

Другий підхід розкриває зміст поняття «холдинг» як сукупність холдингової компанії та корпоративних підприємств. Н.В. Ібрагімова запропонувала визначення холдингу як учасника господарських відносин, а саме як групу підприємств простої чи складної структури, до якої входить холдингова компанія та не менше двох корпоративних підприємств, які пов'язані з холдинговою компанією відносинами економічної та/або організаційної залежності, створена з метою досягнення спільних економічних цілей шляхом здійснення холдинговою компанією управління щодо корпоративних підприємств. Фактично

холдинг – це об'єднана назва холдингової компанії та двох чи більше корпоративних підприємств [6, с. 3].

Ретельний аналіз змісту поняття холдингу наводить І.С. Шиткіна, яка розглядає поняття «холдинг» і «холдингова компанія». При цьому вона виділяє холдингову компанію (холдинг) у широкому й вузькому розуміннях. Холдинговою компанією в широкому розумінні є «сукупність двох або більше комерційних організацій, однією з яких є основне товариство, а інші – дочірні (або) залежні товариства», тобто фактично йдеться саме про холдинг. Холдинговою компанією у вузькому розумінні є основне товариство, «здатне визначати рішення дочірніх і залежних товариств» [7, с. 139].

Думку про існування двох підходів до розуміння того, що таке холдинг, підтримує І.В. Ібрагімова, зазначаючи, що під холдингом можна розуміти сукупність певним чином пов'язаних між собою юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, компанію, здатну визначати рішення корпоративних підприємств. У другому підході поняття «холдинг» і «холдингова компанія» ототожнюється. Більш зваженим є підхід, за яким поняття «холдинг» і «холдингова компанія» відрізняються, що взято за основу і у законодавстві України [8, с. 274].

За певної поширеності в зарубіжному законодавстві поняття «холдингу» і «холдингової компанії» як державельської компанії дуже часто в науковій доктрині і в бізнес-практиці багатьох країн термін «холдинг» використовується для позначення не тільки материнської, а всієї сукупності компаній, які мають холдингові зв'язки. У доктрині і правозастосовчій практиці Ірландії холдинг (Holding) розуміють як об'єднання, яке включає в себе холдингову (основну) компанію і компанії, що знаходяться під її контролем [9, с. 162].

Американські юристи визначають поняття холдингових компаній так: «Корпорація при володінні акціями іншої корпорації може мати такий відсоток акцій іншої корпорації, що дозволяє першій контролювати останню за часом операції останньої. У такому випадку перша компанія називається холдинговою, а інша – дочірньою або тією, що управляється».

Різноманітні види об'єднання капіталів підприємства є досить поширеними у Німеччині. Хоч поняття «холдингової компанії» не вживається у законодавстві Німеччини, однак конструкція «пов'язаних підприємств» є близькою до неї за змістом. У німецькій юридичній літературі підприємницькі групи – це види об'єднань, у яких одні суб'єкти є залежними від іншого, яке може впливати на діяльність таких суб'єктів внаслідок певного юридичного факту». Це такі «монстри» бізнесу як «Фольксваген група», «Мерседес Бенс», «Сіменс» [10, с. 160, 164].

Для кращого розуміння цього поняття необхідно виділити ключові ознаки, які вирізняють холдингові компанії серед інших суб'єктів господарських правовідносин. О. Никифоров вказує на такі ознаки: ця компанія є головною стосовно дочірніх і поширює на них свій контроль у межах, визначених у законодавстві; стоїть на чолі групи компаній, яка має частково господарську правосуб'єктність; здатна впливати на рішення, що приймаються дочірньою компанією; між холдинговою компанією та дочірніми підприємствами встановлюються відносини вирішальної залежності [11, с. 56].

Усі дослідники сходяться на думці щодо наявності однієї важливої ознаки холдингу, яка полягає в меті його створення – впливати на прийняття рішень тими юридичними особами, які входять до його складу, завдяки переважній участі у їх статутних капіталах (наявності їх пакетів акцій) [12, с. 125]. Щодо інших ознак, то аналіз законодавчих приписів дає змогу зазначити таке:

- встановлення для холдингової компанії субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями корпоративного підприємства у випадку його неплатоспроможності та визнання банкрутом (ч. 4 ст. 126 ГКУ);

- заборона корпоративному підприємству володіти акціями своєї холдингової компанії;

- публічність діяльності (протягом місяця з дня державної реєстрації холдингової компанії така компанія має оприлюднити інформацію про напрями своєї діяльності в офіційному друкованому виданні Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, протягом усього періоду своєї діяльності повинна не рідше раз на рік оприлюднювати свою консолідовану фінансову звітність і фінансову звітність своїх корпоративних підприємств – ст. 9 Закону України «Про холдингові компанії в Україні»);

- наявність, крім загальних підстав ліквідації товариств, спеціальних підстав, передбачених ст. 10 Закону України «Про холдингові компанії в Україні»;

- можливість бути дочірнім підприємством інших холдингових компаній;

- володіння холдинговим корпоративним пакетом акцій (пакет акцій корпоративного підприємства, який перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства);

- встановлення обмежень щодо складу статутного капіталу;

- обов'язок ведення внутрішнього аудиту дочірніх підприємств.

Н.В. Ібрагімова пропонує класифікувати холдингові компанії за формою власності майна (державні, приватні, змішані), за функціональними характеристиками (фінансова або управляюча холдингова компанія) та за змістом діяльності цієї компанії (чиста або змішана холдингова компанія) [6, с. 7–8]. Під суто холдинговими компаніями розуміються ті, що здійснюють виключно контрольно-управлінську діяльність, під змішаними – ті, що ведуть ще й підприємницьку діяльність.

І.В. Лукач також пропонує класифікувати холдингові компанії за низкою ознак. Залежно від ступеня контролю, який холдингова компанія справляє на корпоративні підприємства, науковець виділяє:

- 1) впливову холдингову компанію – підприємство, яке в силу закону має переважну участь у статутному капіталі залежного товариства або іншим шляхом може здійснювати вплив на прийняття рішень залежним підприємством;

- 2) контролюючу холдингову компанію – підприємство, яке контролює діяльність дочірнього підприємства на підставі закону, договору або в силу володіння контрольним пакетом акцій чи більшістю від загальної кількості акцій;

- 3) батьківську холдингову компанію – підприємство, яке володіє 90% і більше статутного фонду дочірнього підприємства.

Залежно від галузевої належності холдингової компанії можна виділити галузеві та міжгалузеві холдингові компанії. До галузевих холдингів можна віднести ті, що діють у нафтовій, вугільній, сільськогосподарській, будівельній, банківській та інших сферах. Міжгалузеві

холдингові компанії – компанії, корпоративні підприємства яких функціонують у різних галузях народного господарства.

Відповідно до територіальної ознаки виділяють національні та міжнаціональні холдингові компанії. Національні холдингові компанії здебільшого працюють на території України. Це не означає, що вони не взаємодіють з іноземним елементом через укладення зовнішньоекономічних контрактів, однак і сама компанія, і її дочірні підприємства знаходяться в одній державі [13, с. 59–67].

Для розуміння доцільності створення такого типу юридичної особи в кожному конкретному випадку варто проаналізувати всі «за» і «проти» створення і функціонування холдингової компанії. Л.В. Михальчук і М.І. Суха до переваг холдингових компаній відносять зміцнення економічного потенціалу підприємства; підвищення рентабельності та технологічного рівня виробництва; зниження фінансових витрат і податкових платежів (за допомогою дочірніх підприємств); вищу конкурентоздатність за рахунок спільної виробничо-технологічної, інвестиційної та збутової політики [14, с. 206].

Окрім розглянутих вище, Ю. Уманців також виділяє такі переваги холдингових компаній: зростання конкурентоспроможності завдяки посиленню позицій об'єднаних підприємств щодо постачальників, покупців та потенційних інвесторів; зниження ризику господарської діяльності шляхом розподілу його серед учасників інтегрованої компанії і зменшення обсягів капіталу, необхідного для резервування та страхування ризиків; великі можливості покращення ділового іміджу та репутації об'єднання підприємств, що впливає на збільшення ринкової вартості продукції [15, с. 111–112].

Функціонування холдингових компаній, окрім розглянутих переваг, пов'язане з низкою недоліків. Так, збільшуються витрати на управління, пов'язані з тим, що кожне з дочірніх підприємств формально є самостійною юридичною особою, а тому необхідним є ведення окремої фінансової звітності, проведення зборів акціонерів, формування наглядових рад. При створенні державних холдингових компаній ще одним суттєвим недоліком є поява ще одного рівня бюрократії, який розділяє власників (суспільство) та менеджерів підприємств. Вважається, що держава слабо та менш ефективно контролює менеджмент підприємства, що створює умови для корупції. Це призводить до труднощів та необхідності здійснення додаткового моніторингу [14, с. 206].

Проаналізувавши думки дослідників щодо переваг і недоліків цього питання, стає зрозуміло, що за умови врахування всіх ризиків цілком можливо звести до мінімуму негативні аспекти і забезпечити успішне функціонування холдингової компанії.

Активізація процесу створення холдингових компаній як суб'єкта господарських правовідносин в Україні є відображенням тих об'єктивних процесів трансформації національної економіки, які відбулися останнім часом. Проте з урахуванням значних переваг створення та функціонування подібних компаній у системі вітчизняного правового поля існує суттєва прогалина у врегулюванні та правовій визначеності основних аспектів їх функціонування.

Законодавчі акти, які регулюють поняття «холдингової компанії» та визначають правові основи діяльності носять дещо суперечливий характер, що викликає чимало питань стосовно їх застосування. Саме це актуалізує питання щодо закріплення поняття «холдингу» в законодавчих актах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3528-15> (дата звернення: 15.10.2020).
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 15.10.2020).

3. Румянцев С. Зарубіжний досвід діяльності холдингових компаній. *Цінні папери України*. 2014. № 16. С. 14–15.
4. Уманців Г.В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи в сучасній економіці. *Альтерпрес*. 2012. 429 с.
5. Томас Келлер. Концепции холдинга. *Изд. ГЦИПК*. 1997. 298 с.
6. Ібрагімова Н.В. Правовий статус холдингів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.04. Вінниця, 2015. 26 с.
7. Холдинги: правовое регулирование и корпоративное управление: научно-практ комм. *Издание Волтерс Клувер*. 2006. 648 с.
8. Ібрагімова Н.В. Холдинг як суб'єкт господарювання з особливим статусом. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 271–276.
9. Германское право. Часть 2. Торговое уложение и другие законы: Пер. с нем. Серия: «Современное зарубежное и международное частное право». Москва, 1996. 413 с.
10. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній за законодавством деяких зарубіжних країн: порівняльний аналіз. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1. С. 160–166.
11. Никифоров О. Поняття й основні ознаки холдингової компанії. *Підприємництво, господарство, право*. 2011. № 2. С. 55–57.
12. До питання про природу холдингових правовідносин і відповідальність суб'єктів холдингу. *Право та інновації*. 2017. № 2. С. 124–131.
13. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
14. Михальчук Л.В., Суха М.І. Аналіз поняття «холдингова компанія» та принципів управління. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 257. С. 204–208.
15. Уманців Г.В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи в сучасній економіці. *Альтерпрес*. 2012. 429 с.